

АГЪМЕДХАН АЛИМОВАН 80 ЙИС

ДУЪНЪЯДИЗ СЕЙЛИ АЛИМ

Дуъньядин са шумуд академиядин академиквиле хянавай Алимов Агъмедхан Керимханан хва къецепатан уьлквейризни сейли я. Адан твар дуъньядин нуфузлу алимрин сиягда гьатнава. А.Алимов ара датлана чирвилерихъ гелкъезвай кас я. Анжах вич машгъул тир илимдин хилай ваъ, гьакъни маса илимрай къил акъудиз алахъзавай адахъ члехи алакьунар ава. Вич геологиядинни минералогиядин илимрин доктор, профессор яз Агъмедхан муаллим 1995-йисуз Сан-Марино Академиядин Идара Авунин, Бизнесдин ва Ихтияррин Институтдик экечна ва юриствилин факультет акъалтарна. 1998-йисуз ада Украинадин Славян шегьерда "Суддин экспертизаяр асасламишдайла лабораториядин методар ахтармишун" темадай кандидатвилин диссертация хвена. Гуьгъуьнлай алимди вичи тухвай ахтармишунар ва Маймонидан тварунихъ галай Гукуматдин Классический Академияда келай лекцияр асасдиз къачуна 2002-2003-йисара "Гукумат ва ихтияррин теория", "Суддин экспертизаяр патал" тварар ганвай учебникар чапдай акъудна.

Минералрай хъсандиз къил акъудзавай алимди сифте яз хъенчин къапунин куьмекдалди гел ашкара авунин метод винел акъудна ва идеалди дуъньядин криминалистрин дикъет вичел желб авуна...

Агъмедхан Алимов 1931-йисуз Кцлар райондин Мучугърин хуьре дидедиз хъана. Хуьре юкъван мектеб акъалтарна Къубадин педтехникумда келай ам гуьгъуьнлай Азербайжандин Гукуматдин Промышленный Институтдиз гьахъна. 1957-йисуз институт куьтягна Тажикстандиз кваллахиз фена. Инай хтай жегъил техник-гидролог Азербайжандин Илимдин Ахтармишунрин Гидротехникадинни Мелиорациядин Институтда кваллахал акъвазна. 1968-йисуз ина аспирантура акъалтарна "Кеферпатан Мугъандин накъвар мелиорация авунихъ авсиятда чилик квай ятарин режим ва баланс" темадай кандидатвилин диссертация хвена.

1989-йисуз А.Алимова "Къурагъ зонайрин яд гузвай чиерин яд-къел режим гуьнгъуна хутунин гидрогеологиядин асасар" темадай докторвилин диссертация хвена.

Вичин уьмуьрдин 50 йис мелиорациядин илимдиз серф авур А.Алимов Азербайжан Республикадин тварван авай геолог-минерологикай я. Профессор А.Алимов 1996-йисалай Международной Энергоинформациядин Илимрин Академиядин академик я. 1997-йисуз ам Россиядин Федерациядин Ихтияррин Илимрин Академиядиз членвиле хянава.

Алай вахтунда алим Россиядин Гукуматдин Чувудрин Академиядин Азербайжандин филиалдин директор я. Ам гьакъни Сан-Марино Идара Авунин, Бизнесдин ва Ихтияррин Институтдин профессор я.

Академик Агъмедхан Алимован къелемдикай 150-далай виниз илимдин кваллахар, 12 монография хкатнава. Адан реьбервилек кваз 12 касди кандидатвилин, 5 касди докторвилин диссертацияр хвена. Машгъур алимдин илимдин кваллахрикай Иранда, Туьркияда, Мисирда, Урусатда, Украинада, Къазахстанда, Узбеккистанда, Туьркменистанда, Къиргъизистанда, са гафунади, 30-далай виниз къецепатан уьлквейра менфят къачузва.

"САМУР"

РЕДАКЦИЯДИН МУГЪМАНАР

АМЕРИКАДАЙ АТАНВАЙ ТАРИХЧИ

Чи халкъдин тарих, члал, меденият, ацукъун-къарагъун чирзавай къецепатан уьлквейрин алимринни пешекаррин къадар къвердавай мадни пара жезва. И кардих авсиятда виликан йисара Германиядай, Туьркиядай, Россиядай, Америкадин Садхъанвай Штатрай, Англиядай, Норвегиядай, Польшадай шумудни са алимар, аспирантар, члалан пешекарар «Самур» газетдин редакциядиз илифнай. Чна абурун хуш ниятрикай, лезги члал ва меденият чирун патал тухузвай ахтармишунрикай келдайбуруз гегъеншдиз малуматарни ганай.

Ингъе и йикъара мад са пешекар чи редакциядин мугъман хъана: Америкадин Садхъанвай Штатрай атанвай Мичиган университетдин тарихдин муаллим Кристи Гофф. Алай вахтунда ада «XX асирдин 50-60 йисара СССРдин милли сиясат» темадай диссертация къызва. А береда хайи члал хуьн патал женг члугур лезгийрин, гуржийрин, ингойлорин гьерекатрикай хабар авай ада чи республикадин архивра, Къах ва Кцлар районра са къадар ахтармишунар тухванва.

Кристидин диссертацияда 1958-йисуз Кцлар арадиз атай «Рикин гаф» литературадин кваталдин хайи члал хуьн, ам юкъван мектебрин программарик кухтун, лезги меденият вилик тухун патал къиле тухвай краи, санлай халкъдин Забит Ризванов, Байрам Салимов, Теймур Алиханов, Лезги Нямет, Ядуллагъ Шейдаев, Иззет Шерифов, Багъиш Багъишов хътин къеьгал рухваяр къиле аваз кваталди а йисара къазанмишай агалкъунри къетлен чка къазва. К.Гоффа республикадин партиядин тарихдин архивдай а члавуз лезгийри мектебра лезги члал чирун, хайи члалал ктабар чапдай акъудун, лезгидалди газет, радио, журнал къачун паталди ЦК КПСС-диз ва Азербайжандин КП-дин ЦК-диз ракъурай шумудни са чарарин ва телеграммайрин чинар акъуднава. З.Ризванова, Я.Шейдаева, Б.Салимова, Б.Багъишова, А.Салимова, И.Шерифова, К.Келентерлиди, Н.Мамедалиева, А.Нурмегъамедова 1963-йисуз «Чи халкъдин гьакъиндай гаф» твар алаз «Правда» газетдин редакциядиз ракъурай чар, АПИ-дин, Бакудин Статистикадин Техникумдин лезги студентри,

Кцларин Манкъулидхуьруьн, Агъа Къуьхуьр, Клуьр хуьрерин агъалирин векилри, М.Азизбекован тварунихъ галай колхоздин кваллахдарри, Шихзада Веледов, Гъажибала Яргунви, Межлум Ферзалиев хътин къелемэгълийри ва масабурун Азербайжандин КП-дин ЦК-диз ракъурай чарарай ва телеграммайрай акъазвайвал, а члавуз халкъдин члехи паюни «Рикин гаф» кваталди гзаф важиблу месэляяр къарагъарнавайди хъсандиз кваталнай ва гъавилай адаз реьбервал гузвай чи машгъур шаирризни кхъирагриз даях хъанай. Гъа и кар себеб яз Азербайжандин КП-дин ЦК-ди 1962-йисан 25-августдиз махус къарар къабулна. Гуьгъуьнлай и къарардив къадайвал, мектебра лезги члалан тарсар гуз гатлуннай, Кцларин райондин газетдиз лезги члалалди чинар алава хъхъанай, «Азербешрди» лезгидалди ктабар чапдай акъуднай.

Америкадай атана лезги халкъдин тарихдиз талукъ ихътин делилар жагъурна винел акъудай Кристи Гоффан диссертацияда а девирда лезгийрални са къадар маса халкъарал гьалтайла члугур милли сиясат къилиз акъудай ЦК КПСС-диз наразивал къалурай къеьгал инсанрин гьерекатди гегъенш чка къадайди шаксуз я. Мугъманди вичиз лезгийрин члал, меденият, ацукъун-къарагъун гзаф бегенмиш хъайиди къилди кьейд авуна ва ахтармишунар тухуз куьмек гайи ксариз разивал къалурна.

М.МЕЛИКМАМЕДОВ

СИБИРДИН ЛЕЗГИЙРИН АГАЛКЪУНАР

Ципуд йис инлай вилик, 1998-йисуз Красноярскийда арадиз атай «Лезгийрин диаспора» кватал гила члехи тешкилатдиз элкъевна. И тешкилатдик 3 агъзурдав агакьна лезгийр экечнава. Ада яргъал Сибирда лезги члал, меденият, адетар хуьн патал гзаф важиблу крак къилиз акъудзава. Диаспорадин география къвердавай мадни гегъенш жезва. Ада интернетда вичин кваллах тешкилнава ва къецепатан уьлквейра яшамаш жезвай лезгийрихъ галаз алакьяр хуьзва.

Диаспорадик квай ксари гуьгъуьнлуодаказ взносар гузва. Кватал жезвай пулдин такъатар чпин къилел хата-бала атанвай ксариз, азарлуьриз ва яшлу инсанриз серфзава.

Сибирдин лезгийри Канск, Ачинск, Шарыпово, Норильск шегьерани чпин кваталар тешкилнава. Красноярск шегьерда дидед члалан мектеб, аялрин «Лезгинка» твар алай фольклордин ансамбль кардик кутунва. Гатфарин эхирра ина халичаяр маса гудай, лезгийрин безекар къалурдай ва сеняткарвилин маса шейэр раиж ийидай выставкаяр тешкилда.

«Яру стлалрин марф»

И йикъара Москвада лезгийрин тварван авай журналист, кхъираг ва алим Фейруз Беделован (Беделактулан) «Яру стлалрин марф» твар ганвай ктаб лезги члалал чапдай акъатнава. Тарихдин илимрин кандидат Ф.Беделов «Лезги халкъдин ва гукуматдин тарих: чи эрадал къведалди V виш йис - чи эрадин X виш йис» ва «Лезгийрин гъуцарин дин» монографияйрин автор я. 2006-йисуз Москвада адан «Лезгийрин гъетерин дин» твар ганвай I ктаб ва 2008-йисуз гъа твар алаз II ктаб басма хъана.

Лезги литературада чи ватанэгъли «Миф» романдалди сейли хъана. Гуьгъуьнлай ам драмадин эсерри машгъурна. Лезгийрин Стлал Сулейманан тварунихъ галай госмуздраттеатрди адан «Филиал» ва «Часпар» комедияр, «Аламаз» пьеса, «Па-чагъдин паб ва каталикос» тарихдин драма сегънедал эцигна.

Ф.Беделован 518 чиникай ибарат тир цийи ктаба «Сур члавуз хъайи-тахъайбур» твар алаз лезгийрин мифологиядин текстер, гьакъни къисаяр ва комедияр гъатнава. Ктабдин

ЦИЙИ КТАБАР

эведа филологиядин илимрин доктор, профессор, Лезги Зарийрин Союздин къил, тварван авай къелемэгъли Гъаким Къурбанан урус члалал «Фейруз Беделовакай, адан образрикай ва вахтуникай» твар ганвай макъала чапнава. Макъалада ктабдин автордин яратмишунриз члехи тир къимет ганва. Цийи ктабдикай икI кхъенва: «Ф.Беделован «Яру стлалрин марф» кваталди келдайбуруз хъсандиз эсерзава. Вичихъ члехи алакьунар авай зариди кхъенвай и ктаб оригиналвиледди чешнелу я, ада инсандин фикирфагъумда гел газва, келдайди халкъдин дигмиш хъанвай месэляйрикай, абур гъалдай реькерикай веревирдер ийиз мажбурзава. Ктабдихъ инсанар тербия ийидай, абур са кардал кваталдай хътин къуват ава».

«СукIра»

Сифте яз фарсарин зурба шаир Омар Хайяман рубаир лезги члалал элкъурна чапдай акъудун лезги литературада члехи вакъиа я. И ктаб «СукIра» твар алаз Москвада чапдай акъуднавайди Низами Абдулгъамидов я. Москвадин Физико-Технический Институт акъалтарай, алай вахтунда гъа институтдин къилин муаллим тир Н.Абдулгъамидова Омар Хайяман рубаир лезги члалал элкъурун дуьшуьшдин кар туш. Ада лугъзвайвал, алай девирдин крарни Хайяман девирдин крарив гекъигаила са акъван дегиш хъанвач. Хайи халкъдин тележгедикай фагъум тийизвай, адакай ягъанатза-

вай ламатI ксар тиймил авач.

Гъа ихътин рикI тлардай гъаларин фад-фад шагъид жезвай Низами Абдулгъамидова ламатI ксар тербия авун, дуьз рекъиз хкун патал члехи шаирдин рубаир лезги члалал элкъурна келдай бурув агакьарун къарардиз къачуна. Гъавилай ада ктабдин «Сифте гафуна» кхъенва: «Чи девирда руьгъдин ва жасадин лукIвал, Хайяман девирда хъиз, мад къиметда ава. Чи уьмуьрдин гъалар ихътинбур хъанвайла, вичин девирда дуьньяда виридалай зурба математик ва астроном хъайи Хайяман уьмуьрдикай фикирар, адан жевгъерар хътин рубаир келна, чна чи рикIел мад сеферда ххайтла ва абурукай веревирдер авуртIа, аз чиз, зиян жедач.» Гъахълу ва гереклу гафар я.

Са гафни авачиз, жув пешекар шаир тушиз Омар Хайяман 333 рубаи лезги члалал элкъурна келдайбурув агакьарун члехи гъунар я. Ктаба гъатнавай са къадар таржумаяр хъсанбур хъанва. Амма гъалатIар квай, зайиф таржумаярни ава. Мад вучда къван, касди члехи зегъмет члугуна, вичелай алакьдайвал авунава. Къуй гила пешекар шаирри чпин гаф лугъурай.

"САМУР"

Ваз кIандатIа вирт алай фу, къачу гъиле перни къусу.

Лезги халкъдин мисал